

vom "Genij Deset Besjeda - kôd univerzalne etike" s katoličkoga stajališta (str. 315-335). "Kazalo imena, pojmova, toponima i inojezičnica" (str. 337-354) olakšava brzo služenje knjigom onima koji su je pročitali te se žele njome koristiti u etičnom djelovanju koje bi bilo nadahnuto vjekom u jednoga Boga.

Prevoditelji su načinili mnoštvo kovanica da vjerno prereknu autorovo poštivanje izvornoga ozračja svetih knjiga Židova, kršćana i muslimana. Njihov prijevod dosiže razinu umjetničke proze čineći knjigu veoma čitkom. Ovom knjigom služim se u seminaru za studente katoličke teologije kada obrađujemo Dekalog kao univerzalnu etiku. Preporučujem je i drugim čitateljima.

Mato Zovkić

Vrijedni doprinos poznavanju von Balthasarove teologije

Franjo TOPIĆ, *Čovjek pred objavom Boga u misli Hansa Ursa von Balthasara*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2006.

Pred nama je hrvatska verzija autorove doktorske disertacije, prethodno objavljene 1990. god. u uglednoj izdavačkoj kući Herder. Uvrštenje u Herderova izdanja samo po sebi svjedoči o temeljitosti djela, a činjenica da je riječ upravo o doktorskoj disertaciji ukazuje na to da se radi o sustavnom i discipliniranom izlaganju tematike koja je vrijedni doprinos teologiji, osobito kad je riječ o hrvatskom govornom području. Ovo je, koliko mi je poznato, gotovo jedini teološki susret jednoga hrvatskog autora s djelom Hansa Ursa von Balthasara.

Odmah na početku nameće se usporedba iz Poslanice Hebrejima o mlijeku kao hrani za malene i tvrdoj hrani za zrele: doista, ovo je "tvrda hrana" pa je za cjelovito praćenje sadržaja poželjno temeljito teološko znanje. Međutim, i oni koji nisu školovani teolozi, ali žele produbiti svoju vjersku kulturu, ovim će štivom biti obogaćeni.

Bit će obogaćeni prije svega neobično svestranim mišljenjem Hansa Ursa von Balthasara, prema sudu Henryja de Lubaca "možda najobrazovanijeg čovjeka našega doba". Nije riječ samo o tome da je to bio teolog s temeljitim poznavanjem filozofije, književnosti i glazbe; bio je to iznad svega teolog u kojega su sva ta znanja slivena u organsko jedinstvo, okrunjeno mističnim poimanjem vlastite egzistencije i misije. U plejadi velikih teologa dvadesetoga stoljeća, koji se mogu svrstati u nekoliko škola oko središnjih figura kao što su Karl Rahner, Johann Baptist Metz, Hans Küng, Eduard Schillebeeckx, Leonardo Boff itd., Hans Urs von Balthasar izdvaja se svojom jedinstvenošću, kojom je odbijao svaki kompromis s 'duhom vremena', korjenito zahvaćen duhom vječnosti. On se nije ustručavao *izraziti* svoj kritički stav sučeljavanjem i s najvećim autoritetima, poput Karla Rahnera, a isto tako umio se zbližiti i razumjeti s velikim teolozima nekatoличkih denominacija, kao što su protestant Barth ili pravoslavac Bulgakov.

Uz osebnost zamašnoga opusa, velikoga kako širinom tako i dubinom, von Balthasar je osebujan i samom svojom biografijom. Prije teološkoga studija studirao je germanistiku i filozofiju pa je i doktorirao s tezom o eshatološkom problemu u modernoj njemačkoj književnosti, a poslije punih dvadeset godina provedenih u Družbi Isusovoj 1950. god. napušta taj Red, ali ne zato što bi mu bila teška poslovična isu-

sovačka disciplina nego u intimnom uvjerenju da je njegova istinska misija promicati rad novoustanovljenoga ženskog svjetovnog instituta u suradnji s Adrienneom von Speyr, obraćenicom na katolicizam, osobom obdarenom iznimnim mističkim nadahnućem, koja je von Balthasaru izdiktirala desetke knjiga, komentara biblijskih tekstova.

Knjigu prof. dr. Topića nije lako predstaviti. Kako je već rečeno, radi se o doktorskoj disertaciji u kojoj je maksimalno poštivana metodika znanstvenoga rada. Skrupulozna sustavna raščlanjenost disertacije u neku ruku je “u sudaru” s nesustavnošću von Balthasarova opusa pa je stoga nećemo slijediti u pojedinostima. Zaustavit ćemo se na temeljnim sastavnicama, izdvajajući karakteristične crte i naglaske njegove teološke misli, nastojeći prenijeti nešto od njegove osebuje i slojevite “aure”.

Knjiga sadrži tri dijela. Prvi dio izlaže metafizičke pretpostavke von Balthasarove teologije, a raščlanjen je u tri poglavlja. Tu će čitatelja najvjerojatnije iznenaditi organska ukorijenjenost estetike u njegovoj teologiji: to je istinsko osvježenje. Naime, tradicionalna kršćanska misao, kako filozofska tako još više teološka, bitku je pridavala i atribut ljepote, ali gotovo nikada pojam lijepoga nije dobivao ravnopravan rang s pojmovima istine i dobra. Von Balthasar ljepoti daje vrhunaravni status, a ne samo kozmički. Nadalje, dok u udžbeničkoj teologiji prevladava autoritet velikih skolastičkih učitelja, sv. Tome prije svih, von Balthasarova se teološka misao jednako izdašno hrani mislima crkvenih otaca ali i niza književnika (Goethea, Hölderlina, Rilkea, R. Schneidera, Ch. Peguva, G. Bernanosa) i drugih umjetnika, a osobito Paula Claudela, čije je djelo *Le Soulier de Satin* ne samo preveo na njemački jezik,

nego mu je organizirao i uprizorenje u Zürichu, a s njim je i inače surađivao.

Bogato filozofsko obrazovanje von Balthasaru nije samo pomagalo u teološkom mišljenju: on utemeljeno ukazuje na bitno prožimanje filozofije i teologije, i to ne samo teologije općenito nego na osobit način ukazuje na duboku povezanost metafizike s Kristovim likom i poslanjem.

Veliku temu analogije bitka, koja je dubokoumnom protestantskom teologu Karlu Barthu bila kamen spoticanja, von Balthasar umješno reformulira u analogiju Krista i analogiju ljubavi, a plodonosno se nadahnjujući Barthovim teološkim mišljenjem, umjesto jaza upravo na toj temi gradi ekumenske mostove između katolika i protestanata.

Drugi je dio posvećen liku Isusa Krista: to je ne samo prostorno nego prije svega u tematskom pogledu, središnji dio knjige. Obuhvaća, kao i prvi dio, tri poglavlja. Najprije se govori o pripremi za evanđelje: ovdje je snažno naglašena usmjerenost cijeloga Pisma na Isusa Krista. Von Balthasar priznaje da se radije služi “vertikalnom” egzegezom nego onom horizontalnom, koja povijesno-kritičkom metodom zna izdvojiti pojedine teme i aspekte te tako zamagliti cjelinu. Njegova “vertikalna” egzegeza ne dopušta cjepkanje ni izdvajanje: oslanjajući se radije na mističke uvide Adrienne von Speyr on ostaje uvjeren da nijedna Božja riječ ne stoji izdvojeno nego svaka ostaje sa svima povezana u jedinstvenu cjelinu. Najprikladnijim pristupom objavljenoj Riječi von Balthasar drži stav klanjanja i molitve.

Središnje poglavlje ovoga (središnjeg) dijela posvećeno je temi utjelovljenja Riječi. Ovdje se čini njegovim specifikumom trinitarna koloriranost događaja utjelovljenja. Osim toga, u kontekstu ove “bogodrame” dotaknuto je teološko razilaženje

von Balthasara s Karlom Rahnerom. Ovdje nije mjesto za zauzimanje strana u toj zamršenoj tematici. Zadovoljimo se time da i u središnjim pitanjima vjere ima mjesta za različite pokušaje približavanja Božjih tajna ljudskom shvaćanju.

Osim tog "sudara" dvaju teoloških pristupa u ovom poglavlju valja svakako uočiti von Balthasarovo naglašavanje Kristove poslušnosti i takozvane Božje "kenoze". Himan iz Poslanice Filipljanima (2,5-11) o uzimanju lika Sluge, unatoč jednakosti s Bogom, von Balthasar ne poima u svjetlu dviju naravi u Kristovoj osobi nego kao korak ili čin u jedinstvenoj spasijskoj drami.

Poslušnost Ocu sve do smrti na križu von Balthasar vidi krajnje dramatičnom, jer (*ako smo pravo razumjeli izlaganje, koje na ovom mjestu dotiče aporetičnost!*) gotovo doslovno uzima Kristovu napuštenost na križu i u Velikoj suboti. Točka napuštenosti jest, međutim, i točka teodramatskoga obrata: Kristovo samoponiženje jest ujedno Njegova proslava u smislu objave Boga kao apsolutne ljubavi. Spomenutu aporetičnost premošćuje snažni citat von Balthasarova članka u *Rječniku duhovnosti*, koji dijelom prenosimo: "U Sinovljevoj *kenozi* doista njegov život, 'Božji lik', ostaje... kod Oca, 'pohranjen' kod njega u isto vrijeme kao zalag vjernosti Očevoj volji i da podsjeća Oca koliko je on sam angažiran u avanturi svijeta."

Završno poglavlje ovoga središnjega dijela govori o pashalnom misteriju: tu se opet von Balthasarova teologija križa profilira kao dramska okosnica čitave teologije spasenja. Posebno je važan naglasak na tome da je smrt na križu nešto znatno više od solidarnosti sa smrtnicima: smrću na križu Krist je okupio i ujedinio "raspršenu Božju djecu" i osnovao, a s obzirom na paralelu sa stvaranjem Adama i Eve, čini

mi se umjesnim čak reći da je *dosanjao* Crkvu kao zajednicu otkupljenih i svoju zaručnicu. Križ je, dakle, u von Balthasarovoj teologiji središnja figura objave.

O tajni Velike subote zapravo nemamo uporišnih točaka u Svetom Pismu. Donekle bliska formulacija u 1. Petrovoj poslanici prema Zerwicku se ne treba shvaćati kao silazak nad pakao. Ovdje se von Balthasar pomalo oslanja na mističko-teološke meditacije Adrienne von Speyr, po kojima je "silazak nad pakao, zadnja posljedica utjelovljenja". Von Balthasar vjeruje da je to "najveći teološki poklon kojeg je Adrienne von Speyr primila od Boga i ostavila Crkvi u nasljedstvo".

Događaji Uskrsa i Duhova opet se, kao i utjelovljenje, prikazuju kao "objava trojstvenoga Boga".

Završni, treći, dio ima dva poglavlja, oba posvećena kršćanskoj antropologiji. Jedno nastoji dati odgovore na pitanje čovjeka, a drugo na pitanje kršćanina. Govori se o pretkršćanskoj, kršćanskoj i postkršćanskoj antropologiji.

Uza standardne sastavnice o čovjeku kao slici Božjoj tu su i specifično von Balthasarovski naglasci na tome da i u "postkršćanskoj" antropologiji Feuerbacha i Marxa ima kršćanskih odjeka, a osobito aktualnom pokazuje se misao o osnovnoj jednakosti muškarca i žene, odnosu "sučeljenosti" a ne nadređenosti ili podređenosti. U tom je kontekstu prije svega jedinstven von Balthasarov osobni primjer: on je, unatoč formalno-obrazovnoj intelektualnoj nadmoći i svom svećeničkom redu, po "diktatu" Adrienne von Speyr ispisao desetke knjiga!

Kršćanin treba biti Kristov nasljedovatelj i svjedok. Von Balthasar inzistira na jedinstvu egzistencije i poslanja. Razvijajući u tom kontekstu temu svetosti, i sam svojevrni samotnjak, ističe znakovi-

tost samoće na Golgoti, koja je tek vrhunac niza samoća iz povijesti spasenja, osobito Abrahamove, Mojsijeve i Ilijine.

Kao Kristov nasljedovatelj kršćanin nadasve treba biti čovjek molitve. U svezi s ovim vjerujem da će gotovo svakoga čitatelja iznenaditi misao Adrienne von Speyr, koja molitvu poima ne samo kao kršćaninovu nego kao upravo božansku aktivnost: "Svaka božanska osoba pita druge da može izvršiti ono što one žele, da bi osjetila radost molitve i radost što je uslišana..."

Svoj prauzor kršćanin, prema von Balthasaru, ima u Mariji. On drži da bi bez "tajne marijanstva" kršćanstvo ostalo kao čista zakonodavna organizacija u kojoj bi dominirao "suhi panmaskulinizam".

Šteta je zbog vrijednoga sadržaja knjige što se prevoditelj Perleta ubrzano "talijanizirao": čitatelja koji voli svoj hrvatski književni jezik neka mjesta zbunjuju pa i iritiraju. Unatoč svemu, ova će knjiga i u Dubrovniku zacijelo naći i pojedinaca i zajednica koji će iz nje moći crpiti nadahnuće. Mislim da bi osobito ženske redovničke kuće trebale ovu knjigu imati u svojim knjižnicama. Kako često poslije jutarnjih vijesti Hrvatskoga radija u 6 sati ujutro poslušam i duhovnu misao, uvjerio sam se da lijepi broj hrvatskih redovnica pokazuje teološku zrelost koja upravo zadivljuje. Ova bi knjiga mogla pridonijeti da taj broj bude još veći!

Ante Šoljić

Povijest Crkve jest prije svega povijest svetosti

Pavo JURISIĆ (prir.), *Povijest poziva na odgovornost. Mučenici i svjedoci vjere*, BK BiH, Sarajevo 2007., 266 str.

Biskupske konferencije Austrije, Bosne i Hercegovine, Češke, Hrvatske, Mađarske, Poljske, Slovačke i Slovenije 2003. i 2004. god. zajedno su organizirale poseban program, s nizom manifestacija, koji je završio zajedničkim obilježavanjem srednjoeuropskoga Katoličkoga dana. Jedna od tih manifestacija bilo je održavanje međunarodnoga znanstvenog skupa s radnim naslovom "Povijest obvezuje na odgovornost: Mučenici i svjedoci vjere". U ime povjerenstva, koje je organiziralo spomenuti slijed obilježavanja Katoličkoga dana, zadaću da priredi znanstveni skup dobio je Pavo Jurišić, profesor na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji.

Na znanstvenom skupu, koji je održan 7. i 8. studenoga 2003. u Sarajevu, održano je deset predavanja a nastupilo je isto toliko predavača iz raznih zemalja. Ona su potom prikupljena te objavljena u posebnoj knjizi koju je ove godine izdala BK BiH a upravo večeras je predstavljamo.*

Nakon predgovora kardinala Vinka Puljića i uvoda Pave Jurišića, slijedi tekst Ante Šarića iz Sarajeva s naslovom "Pročišćavanje pamćenja - zadaća i izazov" u kojemu autor na teološki način obrađuje potrebu čišćenja memorije kao posljedicu uvjerenja Drugoga vaticanskoga sabora da je Crkva "istodobno sveta i uvijek potrebna čišćenju". Čišćenje pamćenja je vjerna obveza i zbog toga što, kako kaže pisac, zaborav patnje i žrtava, počinjena ne-

* Predstavljanje održano 27. studenoga 2007. u dvorani Katoličkog školskog centra "Sv. Josip" u Sarajevu.